

**SPOLUPRACUJÚCA OSOBA Z POHĽADU VÝZNAMU
A VIEROHODNOSTI JEJ VÝPOVEDE
COLLABORATING PERSON IN TERMS OF THE MEANING AND
CREDIBILITY OF HIS STATEMENT**

Jaroslav Ivor¹ – Jaroslav Klátik²

<https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>

Abstrakt

Autori sa v príspevku zaoberajú v súčasnosti veľmi častým inštitútom v slovenskom trestnom konaní, ktorým je spolupracujúca osoba. Trestný poriadok umožňuje spolupracujúcu osobu, ktorá získala legálny benefit v podobe nepostihnutia, resp. miernejšieho postihnutia za svoju trestnú činnosť, v trestnom konaní vypočuť a následne jej výpoveď použiť ako zákonný dôkaz, rovnocenný s inými dôkazmi. Výpoveď spolupracujúcej osoby ako svedka podlieha voľnému hodnoteniu dôkazov, pričom nemá menšiu váhu ako ostatné dôkazy. Výpoveď takéhoto páchatel'a môže byť ovplyvnená snahou dosiahnuť vlastnú antirepresívnu výhodu.

Kľúčové slová

spolupracujúci obvinený, trestné konanie, trestný čin, trestný poriadok, svedok, prokurátor

Abstract

The authors deal in the article with a very common institute in Slovak criminal proceedings, which is a cooperating person. The Criminal Procedure Code allows a cooperating person who has obtained a legal benefit in the form of non-disability, resp. milder disability for his criminal activity, to be heard in criminal proceedings and subsequently to use his statement as legal evidence, equivalent to other evidence. The testimony of a cooperating person as a witness is subject to a free assessment of the evidence and does not carry less weight than the other evidence. The testimony of such an offender may be influenced by the attempt to achieve his own anti-repressive advantage.

Key words

penitent, criminal proceedings, crime, criminal law, witness, prosecutor

¹ Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc. je členom Katedry trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, jaroslav.ivor@umb.sk.

² prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. je vedúcim Katedry trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, jaroslav.klatik@umb.sk.

Úvod

V súčasnosti snáď nie je častejšou témou nielen laickej ale aj odbornej verejnosti ako inštitút spolupracujúcej osoby, ktorá sa nesprávne označuje, a to aj v rámci trestného súdnictva a orgánov činných v trestnom konaní ako „kajúcnik“. Spolupracujúca osoba, ktorá má rôzne pomenovania ako „korunný svedok“, „spolupracujúci svedok“, „kajúcnik“, ak ide o páchatel'a tak „spolupracujúci páchatel'", ak ide o obvineného „spolupracujúci obvinený“, je páchatel' alebo účastník trestného činu, ktorý (dobrovoľne) vypovedá v prospech obžaloby proti sebe (t. j. priznáva sa) alebo proti tretej osobe, spravidla výmenou za zmiernenie alebo zrušenie trestu či podobnú úľavu. Zmyslom inštitútu spolupracujúceho páchatel'a, t. j. korunného svedka je získať páchatel'a k spolupráci na objasnení trestnej činnosti tým, že sa mu výmenou za príslušné informácie poskytnú úľavy, napr. beztrestnosť, zmiernenie trestu, zmiernenie podmienok výkonu trestu, nezaistenie majetku a podobne. Autori v príspevku považujú inštitút spolupracujúceho obvineného za legitímny nástroj trestného konania, ktorý vyhovuje požiadavkám účelu trestného konania, avšak za prísne daných zákonných podmienok a predovšetkým bez akejkoľvek dôvodnej pochybnosti o dôveryhodnosti osoby spolupracujúceho obvineného a vierohodnosti jeho výpovede, prípadne jeho obvinenia voči ostatným.³ Teda veľmi dôležitou otázkou je vierohodnosť výpovede spolupracujúceho obvineného, ktorý môže byť osobou s kriminálnou minulosťou nerešpektujúcou morálne zásady. Hlavne v tomto období musí byť aplikácia procesného inštitútu spolupracujúceho obvineného podrobená veľmi prísny nárokom. V tomto úvode sa tak možno odraziť od ustanovenia § 205 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej aj „TP“), podľa ktorého, ak by vznesenie obvinenia podstatne sťažilo objasnenie korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, trestného činu úkladnej vraždy alebo trestných činov terorizmu alebo zistenie páchatel'a tohto trestného činu, môže policajt s predchádzajúcim súhlasom prokurátora na nevyhnutnú dobu dočasne odložiť vznesenie obvinenia pre taký trestný čin, alebo pre iný trestný čin osobe, ktorá sa významnou mierou podieľa na objasnení niektorého z týchto trestných činov alebo na zistení páchatel'a. Dočasne odložiť vznesenie obvinenia sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi

³ K spolupracujúcej osobe a k procesnému postupu bližšie: ŽILINKA, M.: Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In: Justičná revue, 59, 2007, č. 5, s. 622-627.

trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľa. A to je práve ďalší problém okrem skúmania vierohodnosti výpovedí spolupracujúcich obvinených. Mnohí z týchto osôb nemajú podľa § 205 ods. 1 TP dočasne odložené vznesenie obvinenia pre skutky, ktorých boli páchatel'mi, napriek tomu sa voči nim nepostupuje ako k ostatným páchatel'om a pristupuje sa k nim ako k osobám, ktoré požívajú značné výhody.⁴ Druhým problémom je, že často je to práve spolupracujúci obvinený, ktorý bol organizátorom, alebo návodcom trestného činu spáchaného zločineckou skupinou, a napriek tomu je spolupracujúci obvinený trestne stíhaný na slobode na rozdiel od ostatných spolupáchatel'ov s menšou mierou účasti na spáchaní trestného činu. Autori tohto príspevku pomenujú tie najzákladnejšie problémy využívania tohto inštitútu s ohľadom na jeho dôveryhodnosť.

1 Proces hodnotenia dôveryhodnosti výpovede spolupracujúceho páchatel'a

Slovenské trestné konanie je súčasťou kontinentálneho systému práva založeného na dôslednom dokazovaní, ktoré odmieta akúkoľvek zásadu formálnej pravdy, napr. vo forme dohôd medzi páchatel'mi a štátnymi orgánmi. V ustanovení § 1 TP sa napokon uvádza, že Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Keď to preniesieme na osoby, voči ktorým vypovedajú spolupracujúce osoby, tak toto ustanovenie vyžaduje zistenie skutkového stavu bez dôvodných pochybností (v minulosti nazývaná zásada materiálnej pravdy), teda preukázanie aj priznaní páchatel'ov ďalším procesom dokazovania. Inštitút spolupracujúcej osoby by však mal byť využitý len v nevyhnutných prípadoch a v žiadnom prípade nie ako nejaký štandardný – bežný spôsob vyšetrovania. Mal by sa uplatniť najmä v prípade rôznych obzvlášť závažných zločinov podľa I. a II. hlavy osobitnej časti Trestného zákona, teda ak ide o trestné činy proti životu a zdraviu alebo trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti. V prípade vyšetrovania majetkových alebo hospodárskych trestných činov by mal byť inštitút využitý len ojedinele, až výnimočne, keďže by to mohlo viesť k rôznym nedôvodným trestným stíhaniam, napr. aby sa vyrovnávali medzi rôznymi skupinami účty, a aby sa viedol nejaký „konkurenčný boj“ a „nespolupracujúci“ páchatel' by bol mimo aktívnej podnikateľskej činnosti. Avšak v prípade ekonomickej

⁴ Bližšie: IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 549 a nasl.

kriminality existuje vždy predpoklad, že inštitút spolupracujúcej osoby môže byť zneužitý. Často výpoveď spolupracujúcej osoby je jediným prameňom (zdrojom) dôkazu, ktorý majú orgány činné v trestnom konaní k dispozícii a práve takúto výpoveď považujú štátne orgány za dostačujúci dôkaz o vine. V súčasnosti sú výpovede takýchto spolupracujúcich osôb často jediným dôkazom a celé dokazovanie je v rovine jedného zdroja (prameňa) dôkazu bez akýchkoľvek vecných a listinných dôkazov.

V prípravnom konaní je takýto proces často nevyrovnaným súperením, keď orgán činný v trestnom konaní sa formálne dohodne so spolupáchatelom, ktorý vypovedá. Orgán činný v trestnom konaní musí preukázať ďalšími dôkazmi pravdivosť, zákonnosť a vierohodnosť takejto výpovede. Často však ide o nevyrovnaný „súboj“ medzi policajtom – prokurátorom a nespupracujúcim obvineným, ktorý je vo výkone väzby a nevie sa účinne brániť voči tvrdeniam spolupracujúcej osoby. Nie je tu tak zachovaná tzv. „rovnosť zbraní“ v trestnom konaní. Malo by platiť, že nie je možné vzniesť obvinenie len na základe výpovede spolupracujúcej osoby a iných dôkazov vyplývajúcich z jeho vlastných tvrdení, ktoré sú bezvýznamné a nepotvrdzujú vinu spolupáchatela. V tomto smere najmä orgány činné v trestnom konaní musia pristupovať ku neprocesnej komunikácii so spolupracujúcim obvineným veľmi dôsledne a zároveň zdržanlivo, nekomunikovať s ním bez obhajcu, teda ani v minimálnom rozsahu neuviesť konkrétne skutkové okolnosti, ku ktorým by mal alebo mohol vypovedať. V opačnom prípade by bolo možné hovoriť o určitej manipulácii spolupracujúcej osoby zo strany či už policajta alebo prokurátora, čím môže byť naplnená skutková podstata zneužívania právomoci verejného činiteľa v jednočinnom súbehu s trestným činom marenia spravodlivosti. Tiež pri každom operatívnom stretnutí musí orgán činný v trestnom konaní spísať úradný záznam zo stretnutia so spolupracujúcim páchatelom, založiť ho do spisového materiálu (vyšetrovacieho spisu), inak by to hraničilo s trestnou zodpovednosťou orgánu činného v trestnom konaní. Pokiaľ by bol vo výkone väzby a orgán činný v trestnom konaní by sa s ním stretol bez účasti jeho obhajcu, tak to možno považovať tiež za výrazné manipulovanie a ovplyvňovanie jeho postavenia a jeho neskoršej výpovede. Zápisnice o výsluchoch spolupracujúcich obvinených musia obsahovať doslovné vyjadrenia týchto osôb bez akejkoľvek úpravy, vlastného spresnenia, dopĺňania, aby výpoveď dávala určitý zmysel. Je to mimoriadne dôležité pre objektivitu ich tvrdení a vierohodnosti výpovede.

Proces hodnotenia vierohodnosti výpovede spolupracujúceho obvineného musí byť mimoriadne starostlivý; musia byť posúdené o. i. jeho osobnostné črty, jeho motivácia

k spolupráci s orgánmi činnými v trestnom konaní a súladnosť jeho výpovede s ostatnými dôkazmi zhromaždenými vo veci.

Pokiaľ ide o spoluprácu páchatel'a s orgánmi činnými v trestnom konaní treba zdôrazniť, že je otázna vierohodnosť výpovede takéhoto páchatel'a, ktorý môže zásadným spôsobom klamať a výraznou mierou zatajovať, bagatelizovať či skresľovať svoj vlastný podiel na trestnej činnosti v neprospech stíhaných osôb, proti ktorým vypovedá. Rovnako môže ísť o prípad pomsty, vybavovaní si účtov, konkurenčného boja a podobne.⁵ V zásade nie je možné, aby dôkaz vyplývajúci zo svedeckého výsluchu osoby, ktorá vystupuje ako spolupracujúci obvinený, bol jediným dôkazom, ktorý svedčí o vine obvineného. So zákonnosťou dokazovania použitím inštitútu spolupracujúceho obvineného vyvstáva teda celý rad praktických otázok a pochybností. Tou najzávažnejšou je nepochybne vierohodnosť spolupracujúceho obvineného, ktorý sám participoval na páchaní trestnej činnosti, a ktorý výmenou za istú formu beztrestnosti usvedčuje svojich spolupáchateľov. Pri hodnotení výpovedí spoluobvinených, v ktorých usvedčujú ostatných obvinených, by mali vnútroštátne orgány postupovať obozretnejšie než v prípade bežných svedkov, lebo takéto osoby môžu mať tendenciu vo vlastnom záujme zval'ovať vinu na ostatných, zvlášť pokiaľ nemôžu byť za lživé tvrdenia potrestaní.⁶ Rozpory v tvrdeniach svedkov, ktoré boli urobené v rôznom čase, ako aj vážne rozpory medzi rôznymi typmi dôkazov predložených obžalobou, zakladajú vážny dôvod pre spochybnenie dôveryhodnosti svedka a dôkaznej hodnoty jeho svedectva ako takého, takáto pochybnosť predstavuje námietku schopnú ovplyvniť posúdenie skutkových okolností prípadu založených na takýchto dôkazoch a nakoniec aj výsledok súdneho procesu.⁷

V spojitosti s uznaním dôkazovej hodnoty výpovede spolupracujúceho „kajúcnika“ sa vyžaduje (avšak nedodržiava) celý rad podmienok. Takéto výpovede je potrebné hodnotiť podľa týchto faktorov:

- povahy delikventa, ktorý obviňuje (usvedčuje, dopĺňa svoje výpovede, rozširuje okruh spolupáchateľov), a vzťahy, ktoré predtým udržiaval s osobou označenou za spolupáchateľa,
- podrobnom preverení možnosti existencie nečestných motívov, ku ktorým sa iba ťažko môže priznať, napr. pomsta, osobná nenávisť, roztrpčenie, úplatok, prostredníctvom tzv.

⁵ Bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.11.2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

⁶ Bližšie pozri: Rozsudok ESLP vo veciach Melnikov proti Rusku (rozsudok zo 14. januára 2010, č. 23610/03, § 75)

⁷ Bližšie pozri: Rozhodnutie Huseyn a iní proti Azerbajdžanu (rozsudok z 26. júla 2011, č. 35485/05, 45553/05, 35680/05, 360 85/05, § 206)

prísľubu výhod v súdnom procese atď., ktoré by viedli k obvineniu nevinnnej osoby. Tieto motívy umožňujú označiť výpoveď za falošnú alebo podvrhnutú, alebo prinajmenšom jej uberajú na vierohodnosti,

- vylúčení možnosti, že obviňujúca výpoveď je eventuálnym šikovným alibi s cieľom zbaviť sa vlastnej viny.

Preverenie vierohodnosti výpovede spolupracujúcich osôb musí byť nevyhnutnou súčasťou dokazovania zo strany orgánov prípravného konania. Dôsledne je potrebné preveriť majetkové a osobné pomery spolupracujúcich osôb. Tento inštitút by bolo možné efektívne uplatňovať najmä v prípade iných závažných trestných činov, najmä obchodovania s ľuďmi, drogovej trestnej činnosti, mravnostnej trestnej činnosti – najmä v prípade výroby, distribúcie a prechovávanía detskej pornografie, keďže sú spáchané takmer s istotou organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou.

2 Princíp právnej istoty

Princíp právnej istoty je integrálnou súčasťou generálneho princípu právneho štátu zaručeného v čl. 1 ods. 1 Ústavy SR, ktorý spočíva okrem iného v tom, že všetky subjekty práva môžu odôvodnene očakávať, že príslušné štátne orgány budú konať a rozhodovať podľa platných právnych predpisov, že ich budú správne vykladať a aplikovať. Je povinnosťou všetkých orgánov štátnej moci svojou činnosťou naplňovať legitímne očakávanú predstavu jednotlivca o právnom štáte, ktorého neoddeliteľnou súčasťou je právna istota, a s princípom právnej istoty logicky korešponduje zásada rozhodovať v obdobných veciach rovnako. Jediným všeobecným pravidlom určujúcim rozsah dokazovania je zásada vyjadrená v ustanovení § 2 ods. 10 TP, podľa ktorej orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.⁸

⁸ Pozri k tomu: ŽILINKA, M.: Prokurátor a rozhodovanie o sťažnosti pred začatím prípravného konania. In: Justičná revue, 51, 1999, č. 8 – 9, s. 54-55.

Je potrebné povedať, že takýto dôkaz, teda svedecká výpoveď osoby, ktorá spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní, je dôkaz zákonný, keďže inštitút spolupracujúceho obvineného je inštitútom legálnym, zakotveným zákonodarcom v Trestnom poriadku, a teda skutočnosť, že ide o výpoveď takejto osoby, nemožno považovať a priori za defektný prvok oslabujúci zistenú dôkazovú situáciu. Na strane druhej treba konštatovať, že Trestný poriadok nepripisuje výpovedi spolupracujúceho svedka (tzv. kajúcnika) vyššiu dôkaznú silu ako iným dôkazom, a nemožno jej mechanicky priznať tzv. prezumpciu pravdivosti.⁹

O tom, či niekto vypovedá alebo nevypovedá pravdu nerozhoduje viera (vlastné uváženie), ale rozhoduje o tom dokazovanie. Pri hodnotení výpovede spolupracujúceho svedka sa nemožno uspokojiť so strohým konštatovaním, že takáto osoba nemá dôvod klamať, a ďalšie overovanie takejto výpovede inými dôkazmi nie je v trestnom procese potrebné. Výpoveď spolupracujúcej osoby je nutné dôsledne (obozretne) posudzovať (preverovať a hodnotiť), a to nielen samostatne, ale aj v spojení s inými dôkazmi vykonanými v danom trestnom konaní. K vzneseniu obvinenia proti určitej osobe môže bezpochyby dôjsť aj na základe len jednej výpovede spolupracujúceho svedka, avšak táto musí byť zároveň podporená aj ďalšími priamymi alebo nepriamymi dôkazmi, ktoré vo svojom súhrne vytvárajú logickú a ničím nenarušenú sústavu dôkazov vzájomne sa dopĺňujúcich a na seba nadväzujúcich, ktoré vo svojom celku zhodne a spoľahlivo dokazujú skutočnosti v rozsahu, na základe ktorého je možné dospieť k dostatočne odôvodnenému záveru o spáchaní trestnej činnosti konkrétnou osobou. Nie je možné obviňovať akúkoľvek osobu len na základe výpovede spolupracujúcej osoby a dôkazov, ktoré plynú a viažu sa len na výpoveď tohto spolupracujúceho. V praxi sa môže stať, že za podporné dôkazy, ktoré môžu potvrdzovať vierohodnosť výpovede takejto osoby sú pre skutok vo vznesenom obvinení nepodstatné a so skutkovou vetou nesúvisiace fakty. Na základe ale tohto by nemalo byť aplikované ustanovenie § 206 ods. 1 TP. Pri takejto výpovedi spolupracujúcej osoby často hrozí určité „vyrovnávanie si účtov“ z minulosti, snaha o vlastné vyvinenie, resp. vyhnutie sa trestu prepadnutia majetku. Bolo by to aj v rozpore so zásadou stíhania len zo zákonných dôvodov podľa § 2 ods. 1 TP.¹⁰ Rovnako je pri takejto výpovedi možné, že voči spolupracujúcej osobe boli vyvíjané určité „nátlaky“ a „prísľuby“, čo už hraničí s nezákonnou vyjednávajúcou spravodlivosťou. Možno považovať prípadné konanie štátnych orgánov (policajta, prokurátora) za naplnenie skutkovej podstaty trestného činu zneužívania

⁹ Bližšie: ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2016. s. 68 a nasl.

¹⁰ Bližšie: MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár: Bratislava, 2006. s. 25 a nasl.

právomoci verejného činiteľa a trestného činu marenia spravodlivosti, pokiaľ by mimo nariadenia výsluchu, mimo nariadenia procesného úkonu si zavolali páchatel'a mimo vyšetrovaciu miestnosť a najmä bez účasti obhajcu by sa snažili dohodnúť s páchatel'om na spolupráci s orgánmi činnými v trestnom konaní a teda ho „presvedčiť“, resp. nahovoriť na spoluprácu za čo ako odmenou môže byť prepustenie z výkonu väzby, možnosť podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, nezaistenie majetku a podobne. Takéto praktiky v demokratickom a právnom štáte sú neprípustné a v rozpore s právom na stíhanie len zo zákonných dôvodov a s právom na spravodlivý trestný proces. V zmysle všeobecnej zásady – z neprávania nemôže vzniknúť právo (*ex iniuria ius non oritur*) nemožno z porušenia právnych predpisov vyvodzovať vznik práva. Táto nezákonnosť má dopad aj na dôkazy, ktoré z týchto úkonov obsahovo vychádzajú. Aj samotný výsluch osôb, ktorí sú zároveň páchatel'mi „oznamovanej trestnej činnosti“, v procesnom postavení svedka, je v danom prípade otázný.

Takýto páchatelia sú pri vylúčení zo spoločného konania často vypočúvaní ako svedkovia, hoci predtým boli obvinení a vypočutí ako spolupáchatelia. I keď Trestný poriadok neobsahuje definíciu svedka, je možné ho definovať ako fyzickú osobu odlišnú od páchatel'a a spolupracujúceho obvineného, ktoré konštatovanie vychádza zo zásady, že nikto nemôže byť svedkom svojej vlastnej trestnej veci. Nie je možné stotožňovať v jednom trestnom konaní, a to i po vylúčení zo spoločného konania osobu svedka a osobu spolupracujúceho obvineného. Postavenie spolupracujúcej osoby si v zmysle súdnej praxe vyžaduje dôsledný prieskum dôveryhodnosti v kontexte všetkých individuálnych okolností vyšetrovanej veci, ako aj v kontexte všetkých individuálnych okolností viažucich sa na toho-ktorého spolupracujúceho páchatel'a. Takto získaný dôkaz je nedôveryhodný a do istej miery aj nezákonný. Podľa doktríny „ovocia z otráveného stromu“ sa neprípustnosť nevzťahuje len priamo na nezákonne získané dôkazy. Neprípustné sú aj akékoľvek iné dôkazy, ktoré boli získané na základe informácií získaných protiprávne – teda dôkazy, ktoré boli získané nepriamo zo zdroja, ktorý bol otrávený. Za zákonný spôsob získania dôkazu z dôkazných prostriedkov v zmysle § 119 ods. 3 TP treba považovať jednak splnenie formálnych, teda procesných podmienok vyžadovaných Trestným poriadkom alebo iným osobitným zákonom na vykonanie konkrétneho dôkazu a jednak splnenie obsahových (materiálnych) podmienok, teda aby úkon – použitý dôkazný prostriedok na vykonanie, resp. získanie dôkazu – bol zameraný na zistenie tých skutočností, na ktoré zameraný a použitý môže byť. Súčasná slovenská právna úprava (na rozdiel napr. od českej právnej úpravy) umožňuje spolupracujúcemu obvinenému, tzv.

„kajúcnikovi“ vyhnúť sa potrestaniu už v prípravnom konaní. To znamená, že „kajúcnik“ sa môže svojou výpoveďou vyhnúť nielen potrestaniu, ale aj odsúdeniu. Výlučne v slovenských pomeroch je zároveň typická a veľmi častá prax tzv. „výmeny“ kajúcnickej výpovede za prepustenie z väzby na slobodu. Podľa judikatúry ESLP použitie výpovedí, ktoré uskutočnili svedkovia výmenou za svoju beztretnosť, príp. za iné výhody, môže kompromitovať spravodlivosť konania proti obvinenému a tiež vyvolať chúlolistivé otázky v tom zmysle, že takéto výpovede už svojou povahou môžu byť predmetom manipulácie a môžu byť urobené len s cieľom získať na výmenu ponúkané výhody alebo kvôli osobnej pomste. Preto riziko, že niekto môže byť obvinený či súdený na základe neoverených tvrdení, ktoré nie sú úplne nezaujaté, nesmie byť podceňované. Ústavný súd SR a Najvyšší súd SR v minulosti v konkrétnych prípadoch uviedli, že svedkom – „kajúcnikom“ nemožno slepo veriť, ale všetky ich tvrdenia treba doložiť ešte aj ďalšími dôkazmi. V tomto ohľade je v zmysle rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“) Adamčo významné aj to, akú výhodu takýto svedok získa ako odmenu za svoju výpoveď, pričom jej neprimeranosť v spojení s absenciou ďalších priamych dôkazov môže významne ovplyvniť spravodlivosť konania ako celku. ESLP k nedôslednosti hodnotenia výpovede kajúcnika v rozhodnutí vo veci Adamčo uviedol, že nebolo tvrdené a ani inak zistené, že pri posudzovaní dôkazu poskytnutého (kajúcnikom) M. v rámci trestného konania proti sťažovateľovi bola venovaná osobitná pozornosť skutočnosti, že tento dôkaz pochádza od svedka, ktorý sa sám zúčastnil na predmetnom trestnom čine. Naopak, skôr sa zdá, že dôkaz bol preskúmaný a posúdený vnútroštátnymi súdmi ako každý iný dôkaz. V tomto ohľade ESLP konštatuje, že intenzita prieskumu vyžadovaného vo vzťahu k dôkazu poskytnutého komplicom je priamo úmerná významu dohody, ktorú tento komplic získa výmenou za dôkaz, ktorý poskytne. V posudzovanom prípade výhoda, ktorú M. získal, prevýšila zníženie trestu alebo finančnú výhodu, keďže znamenala prakticky beztretnosť za zločin vraždy zo dňa 12.11.2019 vo veci Adamčo v. Slovenská republika (sťažnosť č. 45084/14).

3 Neúmerné výhody pre spolupracujúcich obvinených

Taký spôsob trestného stíhania, keď orgány činné v trestnom konaní diferencovaným prístupom vytvoria priestor na to, aby z údajných páchatel'ov trestnej činnosti bol jeden páchatel' obvinený a odsúdený a naproti tomu orgány činné v trestnom konaní druhému

páchateľovi (kajúcnikovi) vytvorí takú procesnú situáciu, ktorú môže tento „kajúcnik“ využiť tak, že sa rozhodne potom, čo mu bude vznesené obvinenie, už ďalej nespolupracovať, čo vyústí do absolútnej dôkaznej núdze orgánov činných v trestnom konaní, je samo o sebe hrubým porušením spravodlivosti a súčasne aj porušením práva na spravodlivý trestný proces, nakoľko orgány činné v trestnom konaní nemôžu resignovať zo svojej povinnosti postupovať v súlade s účelom uvedeným v ustanovení § 1 TP tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní. Vedenie trestného stíhania voči obvinenému nemôže byť výsledkom neprípustnej selektívnej (ne)spravodlivosti, ktorého sa môžu orgány činné v trestnom konaní dopúšťať a ktorú orgány činné v trestnom konaní vytvárajú na úkor obvineného. Potrebné je pri spolupracujúcich obvinených sa zamerať na existenciu iných dôkazov o vine. ESLP upozorňuje, že intenzita kritického posudzovania výpovedí kajúcnikov musí byť priamo úmerná miere výhod, ktorá je spolupáchateľovi za takúto výpoveď ponúkaná. Ako už bolo povedané, pri každej výpovedi spolupracujúceho páchatel'a hrozí manipulácia výpovede, ktorá často nie je preukázaná počas celého trestného konania. Je neprípustné, aby so spolupracujúcim páchatel'om sa uskutočňovalo niekoľko výsluchov a pri každom by vypovedal o nových závažných a predtým nespomenutých skutočnostiach. Hraničilo by to s nevierohodnosťou výpovede a nedôveryhodnosťou takejto vypočúvanej osoby. Teda je potrebné sa vyhnúť akýmkoľvek náznakom manipulácie s osobou „kajúcnika“. Takáto manipulácia plynie jednoznačne s cieľom získania výhod v trestnom konaní. O takýchto svojich výhodách by však nemal spolupracujúci páchatel' „rokovat“ s orgánom činným v trestnom konaní, napr. za výpoveď určitého charakteru bude prepustený z výkonu väzby, alebo pokiaľ sa prizná a uvedie v rámci vlastnej trestnej činnosti spolupáchateľov tak mu nebude zaistený majetok. Takéto jednanie nerobí z páchatel'a „kajúcnika“, ktorý by sa mal hlavne za svoje skutky kajat' a nepožívať výhody oproti iným páchatel'om. Z kajúcnika sa stáva akýsi „obchodný partner“ so štátom (prokurátorom), ktorému za určitú odmenu poskytne služby, resp. výhody. Takéto výhody by mal však uplatniť a zohľadniť jedine súd, ktorý rozhoduje o vine a treste na hlavnom pojednávaní a rozhodne by tieto výhody nemal voči spolupracujúcemu páchatel'ovi uplatňovať prokurátor alebo policajt, lebo by tu skôr išlo o určité krivenie práva, „kšeftovanie“ so spravodlivosťou, manipuláciu so skutkovým stavom. Rozhodne voči spolupracujúcemu obvinenému by sa podľa nášho názoru nemali uzatvárať dohody o vine a treste, keďže až súd, ktorý rozhoduje o vine a treste môže posúdiť dôveryhodnosť výpovedí. Prokurátor tak by nemal na základe výpovede spolupracujúceho

obvineného, ktorý nielen vypovedal proti sebe samému, ale hlavne voči ostatným páchatelom navrhnuť konanie o dohode o vine a treste podľa § 232 a nasl. TP. Bolo by to v rozpore so zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností podľa § 2 ods. 10 TP. I keď táto dohoda je schválená súdom v zmysle § 331 až 335 TP, súd často len formálne posúdi primeranosť výšky trestu a dohodu o vine a treste schváli. Je však najvyšší čas, aby orgány činné v trestnom konaní a tiež súd rozhodujúci o väzbe brali do úvahy riziko manipulácií pri zisťovaní skutkového stavu zo strany spolupracujúcich obvinených, ktoré môžu súvisieť s úmyslom získať výhody za svedectvo či dokonca s osobnou pomstou, na čo konštantne upozorňuje vo svojej rozhodovacej činnosti ESLP. Ak je jediným priamym dôkazom výpoveď spolupáchatel'a, ktorý za to získa v trestnom konaní neprimeranú výhodu, spochybňuje to celkovú spravodlivosť trestného konania vo vzťahu k jeho spolupáchatelom, ktorých usvedčil. Ak by sa však preukázala manipulácia výpovede spolupracujúcej osoby zo strany orgánu činného v trestnom konaní, napríklad aj v podobe rôznych vzájomných konzultácií bez účasti obhajcu, išlo by nielen o naplnenie skutkovej podstaty marenia spravodlivosti orgánom činným v trestnom konaní, ale v takom prípade by muselo byť trestné stíhanie voči takejto osobe ihneď zastavené, keďže by už tým okamihom bolo trestné stíhanie vedené bez zákonných dôvodov.

Nie je možné, aby prípadné prepustenie z výkonu väzby, užívanie majetku získaného z trestnej činnosti mohol spolupracujúci páchatel' získať po dohode s orgánom činným v trestnom konaní a po usvedčujúcej výpovedi voči určitým osobám. Je tu veľké procesné riziko, že spolupracujúci páchatel' by zavádzal, klamal a uvádzal ľahko overiteľné detaily v prekrytí so skutkovým dejom, len tak aby všetko bolo overiteľné a trestná činnosť priradená inej osobe. Z právno-teoretického hľadiska je povolenie úľav a výhod spolupracujúceho páchatel'a príkladom aplikovania tzv. zásady oportunity, ktorá je opakom tzv. zásady legality, na ktorej je tradične založená stredoeurópska trestnoprávna obžaloba, resp. náš kontinentálny trestný proces založený na dôslednom dokazovaní a obžalovacej zásade. Inštitút spolupracujúceho páchatel'a je teda v stredoeurópskom práve z tohto hľadiska problematický a preto by sa nemal využívať bežne ale iba výnimočne. Nepísanú dohodu medzi orgánom činným v trestnom konaní a páchatelom o spolupráci možno označiť za typický aspekt angloamerického chápania vyjednávanej spravodlivosti, resp. akýsi obchod štátu so zločinom a zločincami, ktorí nerešpektujú a nikdy nerešpektovali morálne princípy a úprimné pravdivé popísania skutočností. Štát nemôže dopustiť, aby inštitút spolupracujúceho obvineného sa stal nástrojom prokuratúry alebo polície k tomu, aby si „kupovali“ výpovede, ktoré môžu byť

nepravdivé. Prvotnou motiváciou spolupracujúceho obvineného poskytujúceho výpoveď je snaha zachrániť seba a svoju rodinu, zachrániť svoj majetok, ale môže tu hrať druhotne úlohu aj snaha vybaviť si účty v rámci kriminálneho spoločenstva alebo politického a podnikateľského prostredia. Preto je správne porovnávať výpoveď spolupracujúceho obvineného s inými dôkazmi. Ak je výpoveď spolupracujúceho obvineného jediným dôkazom proti inému, nemožno v rámci ústavnej zásady "v pochybnostiach v prospech obžalovaného" na takomto jedinom dôkaze postaviť rozhodnutie o vine. Zabránenie zneužitia moci možno dosiahnuť len dôveryhodným konaním policajta a prokurátora, ktorí prísne posúdia motiváciu páchatel'a spolupracovať. Pokiaľ by páchatel'ovi išlo za svoju spoluprácu jedine o výhody a kládol by si podmienky za výpoveď na určité osoby (o ktorých iba on tvrdí že sú páchatel'mi), pričom ani táto výpoveď nie je pravdivá tak výsledkom môže byť „justičný zločin“ v dôsledku nepravdivých výpovedí, čo spôsobuje faktickú štátnu korupciu. Inštitút spolupracujúceho obvineného, resp. „korunného svedka“ je aj predmetom skúmania tzv. „teórie hier“. Pomocou teórie hier sa dá dokázať, že (pri racionálnom postupe zúčastnených) inštitút korunného svedka spôsobuje, že aj keď sa korunný svedok i obžalovaný v skutočnosti dopustili len malého trestného činu, nakoniec budú obaja potrestaní tak, ako keby sa dopustili veľkého trestného činu.

Relevantné ustanovenia Trestného poriadku (zásada náležitého zistenia skutkového stavu a zásada voľného hodnotenia dôkazov) v záujme vylúčenia potenciálneho nebezpečenstva účelových, nepravdivých výpovedí ukladajú súdom povinnosť vykonať dôslednú previerku hodnovernosti, a teda kvality takto podaných svedectiev, ktorej prípadné zanedbanie by mohlo signalizovať porušenie garancií spravodlivého procesu.¹¹ Ústavný súd SR v rozhodovacej praxi pripustil (v súlade s rozhodovacou činnosťou EŠLP) použiteľnosť tzv. odklonov ako zákonných inštitútov (medzi ktoré patrí aj uznesenie o podmiennečnom zastavení spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 1 TP) v trestnom konaní, avšak za prísneho posúdenia obsahu výpovede spolupracujúcej osoby.¹² Zo znenia samotnej zákonnej úpravy vyplýva, že zákonodarca v záujme postihnutia závažných foriem trestnej činnosti, u ktorej je jej objasňovanie, takpovediac zvonku, veľmi sťažené, v niektorých prípadoch takmer nemožné, stanovil ako legitímny cieľ záujem spoločnosti na vyšetrení takejto trestnej činnosti, pričom

¹¹ Bližšie pozri: Rozhodnutie ústavného súdu z 8. novembra 2016, sp. zn. III. ÚS 758/2016, uverejnené v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu SR pod č. 53/2016).

¹² K odklonom bližšie: ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. In: Justičná revue, 58, 2006, č. 2, s. 199 – 203.

tento povýšil nad záujem potrestať jedného z jej „menej aktívnych“ aktérov, ktorý orgánom činným v trestnom konaní poskytne pri plnení danej úlohy nezanedbateľnú súčinnosť. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva v otázke tzv. korunných svedkov poskytujúcich pomoc pri odhaľovaní trestnej činnosti výmenou za beztrestnosť¹³ alebo iné výhody upozornila na potrebu osobitnej obozretnosti pri použití takýchto výpovedí, súčasne však ESĽP v tomto kontexte konštatoval, že skutočnosť použitia výpovede podozrivého, ktorý bol zbavený obvinenia, nie je ešte sama osebe dôvodom na vyslovenie porušenia práva na spravodlivé súdne konanie, a to dokonca ani v takých prípadoch, keď je odsúdenie páchatel'a založené v určujúcej miere práve na výpovedi takéhoto svedka.¹⁴ V záujme zaistenia spravodlivosti konania je však prirodzenou požiadavkou adresovanou konajúcemu súdu dôkladná analýza vierohodnosti týchto výpovedí.¹⁵ ESĽP ešte uvádza, že výpoveď takého svedka (pri jej voľnom hodnotení) môže byť (potenciálne) ovplyvnená snahou dosiahnuť vlastnú antirepresívnu výhodu. Na druhej strane, svedok v čase svojej výpovede (najmä keď je vypočutý už v prípravnom konaní) nevie, či a s akými dôkazmi bude táto výpoveď konfrontovaná. Jeho rozhodnutie „pomôcť si“ je teda realizovateľné práve v prípade, ak hovorí pravdu, a naopak, rizikové pre prípad, že sa svedkom uvádzané okolnosti ukážu ako fiktívne, čo by jeho osobnú pozíciu mohlo skomplikovať.¹⁶ K rovnakým záverom dospel Najvyšší súd SR aj v rozsudku z 28. júna 2016, sp. zn. 2 To 14/2015 s tým, že poukázal na podmienky kladené vyššie uvedenou judikatúrou ESĽP pri použití výpovede tzv. korunného svedka.¹⁷

Ďalej k otázke potreby skúmania vierohodnosti spolupracujúcich osôb možno uviesť, že pokiaľ ide o spoluprácu páchatel'a s orgánmi činnými v trestnom konaní treba zdôrazniť, že je otázna vierohodnosť výpovede takéhoto páchatel'a, ktorý môže zásadným spôsobom klamať a výraznou mierou zatajovať, bagatelizovať či skresľovať svoj vlastný podiel na trestnej činnosti v neprospech stíhaných osôb, proti ktorým vypovedá. Rovnako môže ísť o prípad pomsty, vybavovaní si účtov, konkurenčného boja a podobne. Preto je nutné vždy starostlivo zvážiť samotnú aplikáciu využitia tohto inštitútu. Pri vykonávaní dôkazu výsluchom spolupracujúceho obvineného, musia orgány činné v trestnom konaní vychádzať zo zásad a zákonností dokazovania rovnako, ako pri iných dôkazoch. Pokiaľ ide o obsah výpovede

¹³ Bližšie pozri: Rozhodnutie ESĽP vo veci Atanasov proti Bulharsku, z 3.3.2009, č. 20309/02.

¹⁴ Bližšie pozri: Rozhodnutie ESĽP vo veciach Cornelis proti Holandsku, z 25.5.2004, č. 994/03; Lorse proti Holandsku, z 27.1.2004, č. 44484/98; Verhoek proti Holandsku, z 27.1.2004, č. 54445/00.

¹⁵ Bližšie pozri: Uznesenie ústavného súdu z 8. novembra 2016, sp. zn. III. ÚS 758/2016, uverejnené v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu SR pod č. 53/2016.

¹⁶ Bližšie pozri: Rozsudok najvyššieho súdu z 26. novembra 2014, sp. zn. 2 To 9/2014.

¹⁷ Bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 07. 09. 2017, sp. zn. 2TdoV/7/2017.

spolupracujúceho obvineného, ktorý vypovedá v procesnom postavení svedka predpokladá sa, že bude vypovedať pravdu. Nie je vylúčené, že ku skresleniu, k nesprávnej a neúplnej interpretácii pravdy môže dôjsť kedykoľvek, aj keď neúmyselne, na základe nepresného vnímania určitej konkrétnej skutočnosti svedkom. Je nevyhnutné, aby orgány činné v trestnom konaní za každých okolností preskúmavali a všetkými dosiahnuteľnými dôkazmi získanými zákonným spôsobom z dôkazných prostriedkov aj overovali špecifickú výpoveď spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka. Ak má byť takýto dôkaz (získaný výsluchom spolupracujúceho obvineného v procesnom postavení svedka) v ďalšom konaní využitý, musí byť z hľadiska zákonnosti, vierohodnosti a najmä aj úplnosti jeho obsahu dôkladne preverený a teda, či súvisí s danou trestnou vecou, či bude takýto dôkaz vykonateľný a dostatočne hodnoverný. Účelom previerky takéhoto dôkazu je zistiť kvalitu, pramene správ, spoľahlivosť a úplnosť informácie a najmä jeho vzťah k iným dôkazom. Dôkazy sa preverujú najmä ich analýzou, porovnaním s inými zásadnými dôkazmi, ako i vykonávaním ďalších procesných úkonov. V zásade ale nie je možné, aby dôkaz vyplývajúci zo svedeckého výsluchu osoby, ktorá vystupuje ako spolupracujúci obvinený, bol jediným dôkazom, ktorý svedčí o vine obvineného. So zákonnosťou dokazovania použitím inštitútu spolupracujúceho obvineného vyvstáva teda celý rad praktických otázok a pochybností. Tou najzávažnejšou je nepochybne už spomínaná pravdovravnosť, resp. vierohodnosť spolupracujúceho obvineného, ktorý sám participoval na páchaní trestnej činnosti, a ktorý výmenou za istú formu beztrestnosti usvedčuje svojich spolupáchateľov. Je preto na mieste sa pýtať, či takýto obvinený nebude svojou dobrovoľnou spoluprácou s orgánmi činnými v trestnom konaní len účelovo zakrývať vlastnú trestnú činnosť a s akou pravdepodobnosťou bude takýto obvinený vypovedať pravdivo. Je nemožné považovať tvrdenie „kajúcnikov“ za 100 %-nú pravdu, absolútnu pravdu. Pravda zistená v trestnom konaní výpoveďou „kajúcnika“ je pravdou relatívnou a nie absolútnou. Tým však nemá byť povedané, že by sa v trestnom konaní nemalo usilovať o pravdu, že by sa nemalo usilovať o čo najväčšie priblíženie sa k objektívnej realite. Avšak práve zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností podľa § 2 ods. 10 TP odmieta uznať výpoveď spolupracujúceho páchatel'a ako dostatočný a jediný dôkaz v trestnom konaní, keďže takáto výpoveď obsahuje značné dôvodné pochybnosti už len tým, že páchatel' sa prizná, objasňuje a usvedčuje. Pri hľadaní pravdy totiž vystupuje do popredia aj určitý aspekt neistoty, s ktorým musia orgány činné v trestnom konaní rátať. Je nemožné absolútne veriť „kajúcnikovi“, ktorý sa „kajá“ za svoje činy (pri výhodách v trestnom konaní) a jeho výpoveď považovať za

nevyvrátiteľnú a absolútnu pravdu. Už Zigmund Freud, ktorý bol psychiater, univerzitný profesor neuropatológie, zakladateľ psychoanalýzy k pravde povedal dva zaujímavé výroky, ktoré možno preniesť aj do „slepého dôverovania“ výpovedi kajúcnikov: „*Existuje práve tak málo stopercentnej pravdy ako stopercentného alkoholu.*“ alebo „*Iba deti, blázni a veľmi starí ľudia si môžu dovoliť hovoriť vždy pravdu.*“. Teda najmä spolupracujúci páchatel' takmer vždy vypovedá tak, aby získal určité výhody, zbavil sa podstatne väčšieho podielu na protiprávnom konaní a snažil sa zo seba urobiť „obet'", ktorá bola nevedomky vrhnutá do trestnej činnosti.

Rovnako je otázne, či dôkaz získaný výpoveďou spolupracujúceho obvineného môže byť zároveň jediným usvedčujúcim dôkazom svedčiacim o vine obvineného a či je ako taký dostatočne presvedčivý pri usvedčovaní iných spolupáchatel'ov. Jednoznačne možno povedať, že bez ďalších podporných dôkazov proti obvineným, ktorými je možné hodnoverne preveriť výpoveď spolupracujúceho obvineného, by takýto postup v istej miere spochybňoval nielen zákonnosť, ale i spravodlivosť celého trestného konania.¹⁸ Špecifickosť postavenia kajúcnika, ktorý formálne vypovedá ako svedok o možnej trestnej činnosti iných osôb, hoci svedok z materiálneho hľadiska nie je (je totiž páchatel'om trestnej činnosti) spôsobuje to, že výpoveď takéhoto svedka nie je možné považovať za koniec dokazovania, ale má ísť o začiatok dokazovania a takáto výpoveď kajúcnika by sa nemala preceňovať (glorifikovať, či automaticky považovať za pravdivú), ale mala by sa dôsledne preverovať a to aj motivácia kajúcnika spolupracovať s prokuratúrou. Z hľadiska možnej motivácie pri výpovedi kajúcnika je podstatným poznať rozsah dohody medzi kajúcnikom a prokurátorom, t. j. rozsah výhody, ktoré boli kajúcnikovi štátom sľúbené za poskytnutie svedectva, napríklad, či sa výhody týkajú len možnej beztrestnosti kajúcnika, prípadne aj beztrestnosti jeho blízkych osôb, ktorí sa mohli dopustiť trestnej činnosti s kajúcnikom, respektíve, či nedotknuteľnosť získa aj majetok kajúcnika, ktorý mohol byť alebo bol nadobudnutý z časti alebo úplne z nelegálnych zdrojov. Poznanie dohody medzi kajúcnikom a štátom je dôležité pri posudzovaní dôveryhodnosti výpovede kajúcnika, ale napríklad aj pre vedenie obhajoby osôb, ktoré kajúcnik usvedčuje a v neposlednom rade môže byť zaujímavé aj pre verejnosť, pre ktorú môže byť cenným poznatkom za akých podmienok pri akej konkrétnej trestnej činnosti možno očakávať určité výhody a akú podobu také výhody od štátu môžu mať.

Možno poukázať na rozsudok EŠLP vo veciach Melnikov proti Rusku (rozsudok zo 14. januára 2010, č. 23610/03, § 75) ktorý konštatoval, že pri hodnotení výpovedí spoluobvinených,

¹⁸ Bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 29. 11. 2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

v ktorých usvedčujú ostatných obvinených, by mali vnútroštátne orgány postupovať obozretnejšie než v prípade bežných svedkov, lebo takéto osoby môžu mať tendenciu vo vlastnom záujme zval'ovať vinu na ostatných, zvlášť pokiaľ nemôžu byť za lživé tvrdenia potrestaní, Huseyn a iní proti Azerbajdžanu (rozsudok z 26. júla 2011, č. 35485/05, 45553/05, 35680/05, 360 85/05, § 206) uviedol, že rozpory v tvrdeniach svedkov, ktoré boli urobené v rôznom čase, ako aj vážne rozpory medzi rôznymi typmi dôkazov predložených obžalobou, zakladajú vážny dôvod pre spochybnenie dôveryhodnosti svedka a dôkaznej hodnoty jeho svedectva ako takého, takáto pochybnosť predstavuje námietku schopnú ovplyvniť posúdenie skutkových okolností prípadu založených na takýchto dôkazoch a nakoniec aj výsledok súdneho procesu.

Pri inštitúte spolupracujúcich osôb nemožno opomenúť, že spoľahlivosť tvrdení spolupracujúcich páchatel'ov spočíva v prítomnosti ich motivácie, ktorá prináša riziko možného porušenia práva na spravodlivý proces zaručeného čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Vplyv na mieru tohto rizika má aj skutočnosť, ak obvinený začne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní potom, čo získal prístup a oboznámil sa s obsahom iných dôkazov, aby mohol prispôsobiť tvrdenia aktuálnej dôkaznej situácii a vlastným potrebám. V procese hodnotenia dôkazov v zmysle základných zásad trestného konania predpokladaných v § 2 ods. 12 TP je nutné výpoveď každého spolupracujúceho jednotlivo podrobiť zisťovaniu výhod, ktoré výmenou za výpoveď získal, presne hodnotiť štádium trestného konania z pohľadu, ktoré informácie mu boli prístupné zo spisu, či z médií, hodnotiť modifikácie vo výpovediach a samostatne i rozpory s výpoveďami ďalších osôb a súhrnne uzavrieť podporenie inými dôkazmi alebo rozpor s nimi. V takých prípadoch je nevyhnutná a bezpodmienečná i hodnoverná individuálna verifikácia obsahu výpovede kajúcnika. U kajúcnikov aj drobné rozpory vyvolávajú vyššiu intenzitu pochybnosti ako drobné rozpory u výpovedi „nekajúcnikov“. Overovanie dôveryhodnosti „kajúcnika“ iba výpoveďou ďalšieho, resp. ďalších „kajúcnikov“ neposilňuje princíp spravodlivého trestného procesu. Výpovede kajúcnikov bez odstránenia vzájomných rozporov, najmä v prípade, ak neboli podporené ďalšími objektívnymi dôkazmi v nutnom rozsahu a kvalite, sú takého charakteru, že vyvolávajú vážne pochybnosti o ich vierohodnosti a pravdivosti. ESLP podmieňuje posúdenie vierohodnosti a prípustnosti použitia výpovede spolupracujúcej osoby v trestnom konaní otvoreným prístupom obhajoby k dohode prokurátora s takouto osobou pred jej výsluchom, poznaním obsahu dohody súdom a informovaním o jej postavení, zaručeným prístupom

obhajoby k jej výsluchu, vrátane možnosti klásť jej otázky a dostatočným preskúmaním takej výpovede, podporením tvrdení vo výsluchu inými dôkazmi. Výpoveď spolupracujúcej osoby je dôležitým, ale nie jediným dôkazom, na základe ktorého môže dôjsť k odsúdeniu. Použitie výpovedí, ktoré urobili svedkovia výmenou za beztrestnosť alebo nižší trest alebo iné výhody, môže kompromitovať spravodlivosť konania a nastoliť otázky v tom smere, že takéto výpovede svojou povahou môžu byť predmetom manipulácie a môžu byť urobené len s cieľom získať výmenou ponúkané výhody alebo kvôli osobnej pomste. Preto riziko, že niekto môže byť obvinený alebo odsúdený na základe neoverených tvrdení, ktoré nie sú úplne nezaujaté, nesmie byť podceňované (rozsudok Atanasov proti Bulharsku z 3. marca 2009, č. 20309/02).

ESLP vo veci Edwards a Lewis proti Spojenému kráľovstvu v rozsudku z 27. októbra 2004, č. 39647/98 a 40461/98, uviedol, že medzi požiadavkami spravodlivosti pred pokladanej čl. 6 ods. 1 Dohovoru figuruje povinnosť orgánov trestného stíhania zoznámiť obhajobu so všetkými významnými dôkazmi v prospech i v neprospech obvineného. Ak je dôkaz závažný, právu obvineného zodpovedá povinnosť súdu dôkaz vykonať a nesplnenie tejto povinnosti môže zakladať porušenie práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 Dohovoru (Vidal proti Belgicku, rozsudok z 22. apríla 1992, č. 12351/86). ČL. 6 ods. 3 písm. b) Dohovoru vyžaduje, aby orgány obžaloby odhalili obhajobe všetky dôkazné materiály bez ohľadu na to, či sú v prospech alebo neprospech obvineného a či ich obžaloba chce použiť alebo ich použiť nechce (napr. Dowset proti Spojenému kráľovstvu rozsudok z 24. júna 2003, č. 39482/98, § 41). ESLP vo veciach proti Ukrajine, Bochan (rozsudok z 3. mája 2007, č. 7577/02), resp. Pronina (rozsudok z 18. júla 2006, č. 63566/00, § 25) konštatoval, že vnútroštátne súdy tým, že úplne ignorovali argumenty sťažovateľky týkajúce sa určitých otázok, hoci boli konkrétne, relevantné a závažné, nesplnili svoju povinnosť podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru uviesť dostatočné dôvody pre ich odmietnutie. Procesnému právu účastníka navrhnúť dôkazy zodpovedá povinnosť súdu nielen o vznesených návrhoch rozhodnúť, ale tiež, pokiaľ im nevyhovie, vo svojom rozhodnutí vyložiť, z akých dôvodov navrhnuté dôkazy nevykonali; ak tak neurobí, zaťaží svoje rozhodnutie nielen nedostatkami spočívajúcimi v porušení všeobecných procesných predpisov, ale súčasne postupuje v rozpore so zásadami spravodlivého procesu. Dôkazy, o ktorých v konaní nebolo súdom rozhodnuté, prípadne dôkazy, ktorými sa súd nezaoberal, preto takmer vždy založia nielen nepreskúmateľnosť vydaného rozhodnutia, ale súčasne tiež jeho protiústavnosť. Z týchto zásad však nijako nevyplýva povinnosť súdu vykonať všetky dôkazy, ktoré účastník navrhol.

4 Potreba skúmania a preverovania osoby spolupracujúceho páchatel'a

Často spolupracujúci obvinený, napriek tomu, že je sám páchatel'om trestnej činnosti, získava vďaka svojmu svedectvu voči iným osobám buď úplnú beztrestnosť (zastavenie trestného stíhania), podmienenú beztrestnosť (podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného) alebo „vyviazne“ iba so symbolickým, či podstatne zníženým trestom (mimoriadne zníženie trestu, dohoda o vine a treste). „Kajúcnik“, ako páchatel' trestnej činnosti, usvedčuje iné osoby svojou výpoveďou a za takéto svedectvo získava od štátu (prokuratúry) určité výhody. Kajúcnik a prokurátor teda uzatvárajú neformálnu zmluvu, v ktorej si dohodnú výhody, ktoré kajúcnikovi budú plynúť, ak bude opakovane vypovedať o určitej trestnej činnosti. K spolupráci však nemôže byť navádzaný napríklad operatívnou návštevou vo výkone väzby operatívnymi príslušníkmi PZ bez účasti obhajcu, bolo by to v rozpore s právom na obhajobu a s právom na stíhanie len zo zákonných dôvodov. Vzhľadom k tomu, že výpoveď kajúcnika je často jediným usvedčujúcim dôkazom o možnej trestnej činnosti, je mimoriadne dôležitým dôsledné overovanie a hodnotenie takejto výpovede, nakoľko tá môže byť pravdivá, avšak môže byť aj zámerne skreslená, či nepravdivá a to napríklad s cieľom získať čo najväčšie výhody od prokurátora, respektíve motivovaná snahou rozdrobiť, či preniesť svoju vinu na iné osoby a vytvoriť si tak lepšiu pozíciu na vyjednávanie výhod za poskytnutie svedectva. Orgány činné v trestnom konaní musia skúmať jeho predošlé protiprávne konanie, jeho predchádzajúce alebo súčasne trestne stíhané veci, čo má veľký vplyv na jeho prípadnú motiváciu klamať a zavádzať, vypovedať krivo a krivo obviňovať. Je tak potrebné preveriť osobou spolupracujúceho páchatel'a a až potom dôveryhodnosť jeho výpovede. Nie je na mieste „slepo“ veriť pravdovravnosti spolupracujúcej osoby, keďže aj na neho sa vzťahuje ustanovenie § 34 ods. 1 TP, teda uvádzať čokoľvek, čo môže slúžiť na jeho obhajobu, čo znamená že môže klamať. Uvádzať ako argument pravdovravnosti kajúcnika to, že ak by klamal tak by stratil všetky benefity je mimo racionálne uvažovanie, nakoľko možný budúci kajúcnik pozná aký je prístup k výpovediam kajúcnikov (bezhraničná viera v ich pravdivosť, neväzobné trestné stíhanie, nezaistenie majetku) a preto môže ísť kludne do rizika a klamať (prípadne hovoriť len čiastočnú pravdu), nakoľko existuje iba malá pravdepodobnosť, že by mu orgány činné v trestnom konaní prestali veriť, prípadne, že by vyvinuli nejaké rozsiahlejšie úsilie na overenie jeho výpovede. Všetky osoby vypovedajúce v trestnom konaní v akomkoľvek procesnom postavení (oznamovateľ, podozrivý, svedok, poškodený, obvinený,

znalec) môžu klamať úplne, čiastočne alebo aj hovoriť pravdu. Pri žiadnej z osôb vypovedajúcich v trestnom konaní nie je dopredu zaručené, že vypovedá pravdu; to platí o to viac pri „kajúcnikovi“, ktorý je sám páchatel'om trestnej činnosti (pokiaľ si ju sám nevymyslel) a aby sa vyhol trestu musí usvedčovať nielen seba, ale hlavne iné osoby (priznanie je síce poľahčujúca okolnosť, ale aj zaručený trest a preto kajúcnik musí hovoriť najmä o iných osobách). Jednou z najdôležitejších súčastí práva na stíhanie len zo zákonných dôvodov a spravodlivý proces je povinnosť náležite sa vysporiadať s relevantnými argumentmi procesnej strany trestného konania. Procesnej strane súd musí dať odpoveď na podstatné otázky a námietky spochybňujúce závery napadnutého uznesenia v závažných a samotné rozhodnutie ovplyvňujúcich okolnostiach.

V spojitosti s uznaním dôkazovej hodnoty výpovede spolupracujúceho kajúcnika sa vyžaduje celý rad podmienok. Nemalo by sa zakladať uznesenie o vznesení obvinenia iba na samotnom obvinení kajúcnikov, resp. ich výpovedí. Takéto výpovede je potrebné hodnotiť podľa týchto faktorov:

- povahy delikventa, ktorý obviňuje, a vzťahy, ktoré predtým udržiaval s osobou označenou za spolupáchateľa,
- podrobnom preverení možnosti existencie nečestných motívov, ku ktorým sa iba ťažko môže priznať, napr. pomsta, osobná nenávisť, roztrpčenie, úplatok, prostredníctvom tzv. prísl'ubu výhod v trestnom procese atď., ktoré by viedli k obvineniu nevinnnej osoby; tieto motívy umožňujú označiť výpoveď za falošnú alebo podvrhnutú, alebo prinajmenšom jej uberajú na vierohodnosti,
- vylúčení možnosti, že obviňujúca výpoveď je eventuálnym šikovným alibi s cieľom zbaviť sa vlastnej viny.

Zjednodušene povedané, ide o akúsi zmluvu, kde na jednej strane obvinený prizná svoju vinu a na strane druhej prokurátor navrhne nižší trest (dohoda o vine a treste). Morálna oprávnenosť takéhoto postupu orgánov ochrany práva spočíva v tom, že dohoda o vine a treste je nepochybne na jednej strane prejavom ochoty páchatel'a prevziať zodpovednosť za svoj čin, čo môže byť prvým krokom k jeho resocializácii. Na druhej strane umožňuje poskytnutie určitých úľav obvinenému, ktorý poskytol spoluprácu, resp. spolupracuje pri svojom stíhaní alebo pri stíhaní iných páchatel'ov ako protihodnotu za takýto (ústretový) postoj a aktivitu, ktorá vedie k rýchlejšiemu a lacnejšiemu účelu trestného konania. Na podklade vyjadreného účelom dohody o vine a treste je poskytnutie benefitov obvinenému v podobe nižšieho trestu, ale

nesmie ísť o extrémne výhody, ktoré by znamenali popretie podstaty a zmyslu dohody o vine a treste (nezaistenie celého nezákonne získaného majetku spolupracujúcej osoby). Nikto nemôže bez ďalšieho dokazovania vychádzať z prezumpcie pravdivosti tvrdenia kajúcnika a z prezumpcie nepravdivosti tvrdení, ktoré skutkovú verziu kajúcnika nepotvrdzujú, respektíve vyvracajú. Nie je možné vylúčiť rôzne vplyvy na obsah výpovede kajúcnika. Z tohto dôvodu je potrebné dôsledne sa vysporiadať s dôveryhodnosťou kajúcnikov a s okolnosťami, za ktorých sa rozhodli vypovedať. Nestačí k tomu kvantitatívne hľadisko, koľkokrát sú vypočutí, voči koľkým osobám vypovedajú, ale je potrebné výsluchy potvrdiť vecnými a listinnými dôkazmi, prípadne inými skutočnosťami. K výpovediam svedkov treba vo všeobecnosti vyjadriť, že aj výpoveď svedka sa skladá z reťazca viacerých tvrdení. Overením vierohodnosti a nezaujatosti vypovedajúcej osoby a overením tej časti tvrdenia, ktorú možno testovať ďalším dokazovaním, možno myšlienkovy dospieť k dôvodnosti presvedčenia aj o pravdivosti/nepravdivosti zostávajúcich častí, resp. celej výpovede.

Záver

Z materiálneho hľadiska preto nie je možné, aby páchatel' trestného činu bol zároveň, v trestnej veci o tom istom skutku i svedkom, lebo ako páchatel' nemôže byť trestne stíhaný za nepravdivú svedeckú výpoveď, za trestný čin krivej výpovede. Spomínaná zásada znamená zákaz donucovať obvineného k akémukoľvek aktívnemu konaniu, ktorým by prispel k získaniu dôkazov proti sebe. Sebaobviňujúce vyjadrenie prednesené voči štátnej moci (prezentovanej orgánmi činnými v trestnom konaní) je urobené v súlade s týmto ústavným princípom a má povahu usvedčujúceho dôkazu len vtedy, že ho urobila osoba, ktorá mala procesné postavenie obvineného podľa § 33 TP a bola v tomto postavení vypočutá podľa § 121 TP, pritom bola poučená o právach obvineného podľa § 34 TP. Toto poučenie musí zodpovedať ustanoveniu § 34 ods. 5 TP v tom smere, že orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné vždy obvineného o jeho právach poučiť vrátane významu priznania sa a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie. Vytváranie kultu zaručenej pravdivosti výpovedi „kajúcnika“ podľa § 205 ods. 1 TP na podklade určitých argumentov je krok späť v trestnom práve a ide o výrazný odklon od logickej argumentácie a objektívneho posudzovania všetkých relevantných skutočností zistených v rámci dokazovania. Každý dôkaz v trestnom procese je totiž nutné posudzovať (hodnotiť) nezaujato (objektívne), preto musia orgány činné v trestnom konaní hodnotiť dôkazy

na základe výpovede „kajúcnikov“ spôsobom, že výpoveď „kajúcnika“ by mala viesť vyšetrovanie k iným dôkazom. Špecifickosť postavenia kajúcnika, ktorý formálne vypovedá ako svedok o možnej trestnej činnosti iných osôb, hoci svedok z materiálneho hľadiska nie je (je totiž páchatelom trestnej činnosti) spôsobuje to, že výpoveď takéhoto svedka nie je možné považovať za koniec dokazovania, ale má ísť o začiatok dokazovania a takáto výpoveď kajúcnika by sa nemala preceňovať (glorifikovať, či automaticky považovať za pravdivú), ale mala by sa dôsledne preverovať a to aj motivácia kajúcnika spolupracovať s policajtom a prokurátorom.¹⁹ Sme toho názoru, že inštitút spolupracujúceho svedka, resp. spolupracujúceho obvineného by mal mať charakter prostriedku operatívno-pátracej činnosti a použiť ho najmä v prípade I. a II. hlavy osobitnej časti TZ. Svojou výpoveďou by mal viesť orgány činné v trestnom konaní k určitým listinným a vecným dôkazom, ktorých vierohodnosť vrátane jeho výpovede posúdi súd rozhodujúci o vine a treste. Je v rozpore s individuálnou prevenciou a generálnou prevenciou, ak by spolupracujúci obvinený, t. j. páchatel trestnej činnosti by mal dostatočný mediálny priestor pre svoju obranu a tiež je nevhodné, aby takáto osoba sa zúčastňovala spoločenského života iba za to, že vypovedala voči spolupáchatelom. Bolo by to v rozpore s tzv. morálnym odsúdením spoločnosťou. Preto by mal najmä dozorujúci orgán dbať na dodržiavanie zákonnosti zo strany takýchto osôb, dbať na princíp zdržanlivosti pri vyjadreniach takýchto spolupracujúcich osôb, tzv. kajúcnikov a rešpektovať princíp prezumpcie nevinoty spolupáchatelov, ktorí sa často nachádzajú na základe výpovede spolupracujúcej osoby vo výkone väzby.

Na záver autori dávajú do diskusie tieto návrhy k postaveniu spolupracujúceho páchatel'a:

- v prípade dočasného odloženia vznesenia obvinenia legislatívne zakotviť pre spolupracujúce osoby zaistenie majetku, a to ihneď pri uplatnení § 205 ods. 1 TP,
- spolupracujúce osoby by nemali byť vypočúvané v rámci „výsluchu svedka“ v prípravnom konaní, ale by sa mal zakotviť dôkazný prostriedok „Výsluch osoby, voči ktorej bolo dočasne odložené vznesenie obvinenia“ – „Výsluch spolupracujúceho obvineného“ - Výsluch spolupracujúceho svedka“,
- výpoveď spolupracujúcej osoby by mal byť iba podporným dôkazom (nie jediným dôkazom a usvedčujúcim dôkazom), na ktorom by nemohla byť postavená obžaloba bez iných zákonných dôkazov (výsluch svedkov, poškodených, vecné a listinné dôkazy),

¹⁹ Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Adamčo proti Slovenskej republike z 12.11.2019 (sťažnosť č. 45084/14).

PRÁVNE ROZPRAVY ON-SCREEN III. – Sekcia verejného práva

online vedecká konferencia – 7. máj 2021

- z hľadiska práva na spravodlivý trestný proces by mali ostatné subjekty (obvinení, poškodení, obhajcovia) poznať tzv. neformálnu dohodu postavenú na výhodách („benefitoch“) pre spolupracujúceho spolupáchateľa („kajúcnika“), ktorý sa rozhodol spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní na usvedčovaní spolupáchateľov,
- legislatívne zakotviť, že inštitút spolupracujúcej osoby („kajúcnika“) by nemal byť dôkazným prostriedkom a prameňom dôkazu, ale predovšetkým prostriedkom operatívno-pátracej činnosti (obdobne ako „agent“), najmä z dôvodu, že výpoveď spolupracujúcej osoby by mala prispieť k väčšej aktívnosti a procesnej činnosti operatívno-pátracích orgánov (napr. v rámci národnej kriminálnej agentúry) pri vyhľadávaní dôkazov,
- k výsluchu svedka v trestnom konaní legislatívne zakotviť, že osoba svedka nemôže byť v tej istej veci osobou, voči ktorej sa dočasne odložilo vznesenie obvinenia podľa § 205 ods. 1 TP,
- zrušiť možnosť beztrestnosti spolupracujúceho páchatel'a a zrušiť zastavenie trestného stíhania voči spolupracujúcemu obvinenému v ustanovení § 205 ods. 3 TP,
- skúmať dôveryhodnosť spolupracujúceho obvineného a jeho výpovede aj prostredníctvom súdneho znalca, ktorý by posúdil jeho pravdivosť,
- zakotviť do Trestného poriadku, že nie je dovolené bez účasti obhajcu dohodovať medzi s obvineným vo výkone väzby spoluprácu na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, trestného činu úkladnej vraždy alebo trestných činov terorizmu alebo zistenie páchatel'a tohto trestného činu; obvinený vo výkone väzby (najmä kolúznej väzby) je značne pod psychickým tlakom a jeho motivácia byť prepustený na slobodu (často je obvinený ochotný urobiť čokoľvek, aby bol prepustený z väzby a mohol byť so svojou rodinou) môže hraničiť so zavádzajúcimi tvrdeniami a nedôvodným sebaobvinením a obvinením iných osôb.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČENTÉŠ , J. a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2016. 495 s. ISBN 978-80-8173-021-4.

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2006. 990 s. ISBN 978-80-8078-101-X.

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár: Bratislava, 2006. 1392 s. ISBN 978-80-8078-369-3.

ŽILINKA, M.: Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In: Justičná revue, 59, 2007, č. 5, s. 622-627. ISSN 1335-646.

ŽILINKA, M.: Prokurátor a rozhodovanie o sťažnosti pred začatím prípravného konania. In: Justičná revue, 51, 1999, č. 8 – 9, s. 54-55. ISSN 1335-646.

ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. In: Justičná revue, 58, 2006, č. 2, s. 199 – 203. ISSN 1335-646.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v platnom znení.

Rozhodnutie EŠLP vo veciach Melnikov proti Rusku (rozsudok zo 14. januára 2010, č. 23610/03, § 75).

Rozhodnutie EŠLP vo veci Atanasov proti Bulharsku, z 3.3.2009, č. 20309/02.

Rozhodnutie EŠLP vo veciach Cornelis proti Holandsku, z 25.5.2004, č. 994/03; Lorse proti Holandsku, z 27.1.2004, č. 44484/98; Verhoek proti Holandsku, z 27.1.2004, č. 54445/00.

Rozhodnutie EŠLP vo veci Adamčo proti Slovenskej republike z 12.11.2019 (sťažnosť č. 45084/14).

Rozhodnutie Huseyn a iní proti Azerbajdžanu (rozsudok z 26. júla 2011, č. 35485/05, 45553/05, 35680/05, 360 85/05, § 206)

Uznesenie Ústavného súdu SR z 8. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 758/2016.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 26. 11. 2014, sp. zn. 2 To 9/2014.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 07. 09. 2017, sp. zn. 2 TdoV/7/2017.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. 11. 2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

Obsah článku podlieha licencií Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Jaroslav Ivor – Jaroslav Klátik).